

## SLESVIG I GRÆNSELANDENES EUROPA

### Tanker om Kulturhistorien og Sønderjylland

For nylig døde en af dansk kulturhistories gamle kæmper, fhv. professor i europæisk etnologi, Bjarne Stoklund. Gennem sit forfatterskab har han bedre end nogen anden understreget, hvordan man gennem den konkrete kultur kan nå til en dyb forståelse af mødet mellem kulturer eller kulturelementer i et grænseland som Sønderjylland/ Slesvig. I studier af byggeskik, har han både i Slesvig, på Færøerne og andre steder, med inspiration fra tysk kulturhistorie vist, hvilke mekanismer ligger bag kulturmøder, hvor kultur forandres og elementer modtages fra andre områder eller grupper. Samtidig har han i behandlet temaet om "kulturens nationalisering" – hvordan de europæiske nationalstater i 1800-tallet og langt op i det 20. århundrede har brugt folkekulturen og dens elementer, både til understregning af de nationale projekter og i argumentationen for de rette grænser og territoriale tilhørsforhold. Alt det har Stoklund sammenfattet i ordene: at "Slesvig er et ønskelaboratorium for studiet af kulturmøde".

Kulturmøde-begrebet er efter min mening et nøglebegreb – både til forståelsen af Slesvig/ Sønderjyllands historie og i definitionen af det unikke i Museum Sønderjyllands arbejdsfelt. "Kulturmøde" bør dog efter min mening tages med et gran salt. For det første var den gamle grænse mellem magtområder, sprog og kulturelle særpræg ved Danevirke kun en af Europas små kulturgrænser. Der har gennem historien været langt mere fundamentale kulturforskelle mellem områderne, der har mødtes f.eks. i grænsen mellem middelhavskulturen og Centraleuropa, mellem Nord- og Sydtykland eller "fæbodgrænsen" mellem Mellemsverige og Nordskandinavien. I Slesvig var det egentlig kun variationer af den samme nordeuropæiske bondekultur, der mødtes. For det andet er det forkert at tale om "grænse", fordi Slesvig fra 1200-tallet til vore dage mere har været præget af kulturblending, med elementer fra nord og syd, øst og vest, optaget til forskellig tid. Skal der overhovedet tales om grænser, bør vi snarere tale om kulturgrænseområder, hvor der har været skiftende kulturmønstre. Denne dynamik har bevirket mindre fastlåste normer og større innovationsparathed end i kulturernes "kerneområder". Sønderjylland/ Slesvig har så at sige været Nordeuropas Radikale Venstre, der kunne nyde godt af mellempositionens valgfrihed, men også kunne sprænges af den.

Forståelsen af denne dynamik synes jeg, jeg ikke mindst har opnået gennem mit eget arbejde med byggeskik og arkitektur i det dansk-tyske grænseland, hele tiden inspireret af ikke mindst Inge Adriansens arbejde med andre sider af grænselandets kulturelle processer. Netop i det tema må jeg sige, at jeg blot har stået på skuldrene af Stoklund og efter evne søgt at videreføre den forskningstradition, han selv overtog efter grænselandets gamle bygningsforskere. Samtidig med, at vi nu på dette som på så mange andre områder endelig er frigjort fra den nationale dagsorden og de tunge forpligtelser til at argumentere nationalt, som lå på historien og kulturhistorien til langt op i 1970'erne. Claus Eskildsens "Dansk grænselære" er endegyldigt passé som ideologisk model.

Bygningsforskningen var et tema, jeg havde med i "baglommen", da jeg for 11 år siden kom til Sønderjylland (igen). Men det har for mig vist, på linje med andre af mine kollegers udforskning af grænselandets kulturhistorie, fra kniplinger og sølvtøj i Tønder til folkelige skikke og kostvaner i Sønderborg, at den materielle og immaterielle kulturhistorie ikke blot er en "hjelpevidenskab" til "den store historie", men en indgangsvinkel, der fra sit eget standpunkt kan give lige så store og grundlæggende erkendelser som den traditionelle historie – og allerbedst bliver det, når de to hovedfagområder mødes i frugtbar vekselvirkning.

Tager man f.eks. et tema som sprogskiftet på Angel efter år 1800, ser man hurtigt, at et af de mest radikale kulturskifter i Slesvig skete inden det nationale spørgsmål opstod. Sprogskiftet var simpelthen et led i en kulturel nyorientering hen i mod en mere urbaniseret kultur, der allerede havde eksisteret i århundreder i byerne, i kirke og skole og på godserne, men som angelbønderne først med friheden og den gode økonomi kunne vove at tage som "referencegruppe". Da så det nationale røre kom, blev den danske overbevisning om sprogskiftets midlertidige karakter kernen i Ejderpolitikken, samtidig med at angelboerne selv blev de mest overbeviste slesvig-holstenere. På samme måde kan gasmle handels-og kulturforbindelser også i andre egne forklare senere politiske og nationale valg. Kultur kom før politik og nationalitet.

På den anden side kan politik og magtforhold også danne gamle rammer, der virker tilbage på kulturen. Jeg er f.eks. blevet mere og mere overbevist om, at udbredelsen af den særlige slesvigske byggeskik i 1500-1600-tallet fra Ærø i øst til Nordfrisland i vest, på tværs af alle landskabelige og landbrugsøkonomiske skel, på en eller anden måde har sammenhæng med eksistensen af hertugdømmet Slesvig og dermed en førmoderne, førnational slesvigsk identitetsdannelse. Det samme gælder i nyere tid, hvor f.eks. begge nationale grænser, både Kongeågrænsen og 1920-grænsen, blev tydelige kulturgrænser, selv om der før linjerne blev trukket, kun fandtes få kulturforskelle i disse områder. Magt- og nationsgrænser kan også skabe kulturelle grænser – ikke mindst i nyere tid, der trods tilsyneladende internationalisering er præget af en enorm og detaljeret centraldirigering på nationalt plan.

Når det er sagt, vil jeg derefter stille det kætterske spørgsmål, om der er en frugtbar fremtid i fortsat i så høj grad at skrive områdets, Sønderjylland/ Slesvigs egen kulturhistorie og historie. Jeg indrømmer, at vi i en årrække har måttet skrive vores egen historie, egen arkæologi, egen landbrugshistorie, egen administrations- og skolehistorie, udgive et eget leksikon – og snart kommer en sønderjysk søfartshistorie. Det har vi været nødt til, fordi ikke mindst historikerne i Danmark som regel har skrevet om det gamle kongerige, landet mellem Kongeåen og Øresund. Man har undskyldt sig med "kildesituationen", som om der ikke fandtes folketællinger, godsarkiver, byarkiver og administrative arkiver fra Slesvig-Holsten. Men tabelfetichisterne har ikke kunnet sammenligne deres elskede tal helt præcist – og så kunne der ikke skrives historie!

Men al den "sønderjysk bummelum-historie" indebærer samtidig efter min mening to farer: Den ene fare er, at vi betragter den sønderjyske historie og kulturhistorie blot som et supplement til, en færdiggørelse af Danmarkshistorien. Men her bør vi virkelig, som f.eks. Carsten Porskrog Rasmussen og andre flere har påvist, så at sige rette ryggen og sige: Vi skriver historien her, fordi "hertugdømmerne" gennem 400 år var en helt særlig enhed i det danske rige, lige så – eller mere anderledes administreret og iscenesat end f.eks. Norge. Slesvig og Holstens historie og kulturhistorie skal skrives, fordi det var et land i Europa. Også her er vi endelig frigjort fra de nationale dagsordener og kan skrive hertugdømmernes historie sammen med kollegerne syd for grænsen, som det f.eks. blev gjort i bøgerne om hertugerne af Slesvig og Holsten.

Den anden fare er, at vi bliver navlepillende – at vi in bestræbelserne på at skrive Sønderjylland/ Slesvigs historie og kulturhistorie fokuserer alt for meget på det lille stykke land mellem Kongeåen og Ejderen – evt. udvidet med Holsten. For selv om Sønderjylland/ Slesvig var et hertugdømme, var det – som jeg har omtalt i det forrige – ikke mindst, ja først og fremmest et mødested. Et mødested mellem kulturelementer, sprog, nationalprojekter og identiteter. Her er Slesvig unik i den nationale danske historie og kulturhistorie. Det øvrige Danmark har, ud over Fredericia og Hovedstaden, stort set først oplevet kulturblanding i det 20.

århundrede (idet vi dog skal huske, at danskere gennem århundrederne i mange sammenhænge er blevet en del af kulturmøder i den store Verden).

Men samtidig er Sønderjylland/ Slesvig blot et af Europas talrige grænselande.. Før nationalstaternes tid – og ikke mindst før de etniske udrensninger under og efter Anden Verdenskrig – var der i Europa lige så mange områder, hvor der fandtes flere sprog og identiteter, blandinger af kulturelementer og befolkningsgrupper osv. som der var områder med ét sprog, én hovedkultur og én overvejende identitet. Sønderjylland/ Slesvig bør derfor ikke mindst ses som et af Europas mange flerkulturelle og flersprogede områder.

Derfor ser jeg, både for historien og kulturhistorien, en spændende fremtid i det komparative europæiske perspektiv. Der er simpelthen så mange oplagte muligheder for at sætte Sønderjylland/ Slesvig i profil ved sammenligning med andre europæiske grænselande og kulturblandingsområder. I flere hundrede år har der f.eks. i Nord- og Østfrankrig foregået et sprogskifte fra flamsk og tysk til fransk. Hvilke kulturelle mekanismer lå bag denne proces; hvorfor fandt den kun i begrænset omfang sted i Belgien – og kan det hele sammenlignes med sprogskiftet i Mellemslesvig? Også byggeskikken har bevæget sig i mange europæiske egne, f.eks. i 15-1600-tallet mellem Østfrisland og Tyskland. Hvordan ser det ud med andre kulturgrænseområder – og igen: Hvordan kan vi sammenligne med Sønderjylland/ Slesvig? Inge Adriansen og hendes europæiske kolleger har også afdækket interessante forskelle og ligheder i erindringskulturen mellem Europas omstridte egne.

Også mere traditionelt nationalpolitisk er der store muligheder i komparationen. Sønderborg Slot har her for alvor taget hul på den europæiske vinkel med projektet om folkeafstemningsområderne efter Første Verdenskrig sammen med Institut for Grænseregionsforskning. Og jeg selv skal lige snart i gang med at sammenligne arkitekturpolitikken i en række grænselande. H. P. Hanssen samarbejdede f.eks. i den tyske rigsdag med både polakker, elsassere og ”welfiske” hannoveranere. Burde vi ikke vide lidt mere om de andre og bruge dem til at vise, hvor vi i Slesvig/ Sønderjylland havde parallelle mekanismer og hvor vi havde andre? Her har ikke mindst Jørgen Kühl gjort et stort forarbejde for at sætte vore egne mindretal i sammenhæng med de øvrige europæiske mindretal – og i dag blomstrer forbindelserne mellem de europæiske mindretal gennem det praktiske og politiske samarbejde i FUEV, ECMI m.fl.

I 2012 har vi selv på Sønderborg Slot gået ind i et netværk mellem europæiske mindretalsmuseer, bl.a. med konferencen her på Slottet i november. Jeg håber, mine efterfølgere vil fortsætte dette samarbejde. I Museum Sønderjyllands arbejdsplan er i hvert fald indsat ønsket om en vandrestilling om europæiske grænselande og mindretal i 2017 – samt en ph.d. om samme emne. At sprænge andedammens grænser og se os selv som et land, hvis naturlige samarbejdspartnere ligger overalt i Europa var også den grundlæggende idé i ”Sønderborg som europæisk kulturhovedstad 2017”. Det forstod de bedre ude i Europa end i København – *So what*, viser det ikke netop tydeligt, hvor en del af fremtiden for den sønderjysk/ slesvigske kulturhistorie og historie ligger?

Tak for ordet – Det var et museumspolitisk ”testamente” på falderebet – Så er der frokost!